

КЛІМОВ Б. В.,аспірант кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності
(Запорізький національний університет)

УДК 343.985:[343.343.3:796.332.073]

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.1.32>**СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ХУЛІГАНСТВА
ФУТБОЛЬНИМИ ВБОЛІВАЛЬНИКАМИ**

У статті проаналізовані особливості способів вчинення хуліганства футболістами-вболівальниками. Наголошується, що обов'язковий елемент криміналістичної характеристики і чільне джерело отримання інформації, яка має як криміналістичне значення для розслідування хуліганства футболістами-вболівальниками, так і є однією з обставин предмету доказування у кримінальному провадженні, – це спосіб його вчинення.

Важливе практичне значення загальнотеоретичних уявлень про спосіб вчинення кримінального правопорушення, яке обумовлено, насамперед, специфікою виникнення доказів у процесі відображення події кримінального правопорушення в зовнішньому середовищі, полягає в тому, що на їх основі можуть бути вирішені ряд завдань щодо забезпечення всебічності та повноти досудового розслідування, а саме: 1) визначити «слідову картину» кримінального правопорушення; 2) встановити особу кримінального правопорушника; 3) висунути перспективні слідчі версії; 4) вчасно провести необхідні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; 5) прийняти обґрунтоване рішення про вибір подальшого напрямку розслідування; 6) встановити негативні обставини кримінального правопорушення та ін.

Зважаючи на необхідність вирішення такого дослідницького завдання, як надати характеристику способам підготовки та приховування футболістами-вболівальниками хуліганства, були використані пізнавальними можливостями аналізу матеріалів кримінальних проваджень, а також опитування практичних працівників.

Результати проведення опитування практичних працівників показали, що основними способами приховування футболістами-вболівальниками хуліганства є зникнення з місця події (73 %); відмова давати показання або дача неправдивих показань (68 %); знищення знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення (38 %).

На особливу увагу заслуговують спонтанні способи вчинення хуліганства футболістами-вболівальниками, характерною особливістю яких є те, що переважна більшість з них спочатку не є кримінально каранними (нецензурна лайка, образливі висловлювання на адресу вболівальників команди суперників або інших осіб (63 %), використання на стадіоні піротехнічних або інших заборонених засобів (38 %), а набувають ознак грубого суспільно небезпечного порушення, у поєднанні з особливою зухвалістю, зокрема, насильством із завданням потерпілій особі побоїв або заподіянням тілесних ушкоджень (82 %), знищенням чи пошкодженням чужого майна (наприклад, автомобілей, вітрин, банерів, біг бордів), в тому числі шляхом підпалу (48%).

Характерною криміналістично значимою особливістю способів безпосереднього вчинення футболістами-вболівальниками кримінально караного хуліганства є те, що спочатку переважна більшість дій щодо порушення громадського порядку, які самі по собі не є кримінально каранними, набувають ознак грубого

суспільно небезпечного порушення у поєднанні саме з особливою зухвалістю, зокрема, насильством із завданням потерпілій особі побоїв або заподіянням тілесних ушкоджень, навіть, якщо вони були розпочаті як дії, що містять ознаки виняткового цинізму. Відтак, досліджуваний вид кримінального правопорушення має чітко виражений насильницький характер.

Ключові слова: спосіб вчинення, розслідування, кримінальне провадження, хуліганство, футбольні вболівальники.

Klimov B. V. Ways of committing hooliganism by football fans

The article analyzes the peculiarities of hooliganism by football fans. It is emphasized that a mandatory element of forensic characteristics and a prominent source of obtaining information, which has both forensic significance for the investigation of hooliganism by football fans, and is one of the circumstances of the subject of evidence in criminal proceedings, is the way it was committed.

The important practical significance of general theoretical ideas about the method of committing a criminal offense, which is determined, first of all, by the specifics of the emergence of evidence in the process of reflecting the event of a criminal offense in the external environment, is that on their basis a number of tasks can be solved to ensure the comprehensiveness and completeness of the pre-trial investigation. namely: 1) determine the "trace pattern" of a criminal offense; 2) establish the identity of the criminal offender; 3) put forward promising investigative versions; 4) timely conduct the necessary investigative (search) actions and covert investigative (search) actions; 5) make a reasoned decision on the choice of the further direction of the investigation; 6) establish negative circumstances of a criminal offense, etc.

Given the need to solve such a research task as to characterize the methods of preparation and concealment of football hooliganism, the cognitive capabilities of analyzing the materials of criminal proceedings, as well as interviewing practical workers, were used.

The results of the survey of practical workers showed that the main ways to hide football hooliganism are to disappear from the scene (73%); refusal to testify or giving false testimony (68%); destruction of tools and means of committing a criminal offense (38%).

Special attention should be paid to the spontaneous ways of hooliganism by football fans, the characteristic feature of which is that the vast majority of them are not criminally punished at first (obscene swearing, insulting statements to fans of the rival team or other persons (63%), use of pyrotechnics in the stadium or other prohibited means (38%), and acquire signs of a gross socially dangerous violation, combined with special audacity, in particular, violence with the task of beating the victim or causing bodily harm (82%), destroying or damaging other people's property (for example, cars, shop windows, banners, running boards), including by arson (48%).

A characteristic criminologically significant feature of the ways in which football fans directly commit criminally punishable hooliganism is that, initially, the vast majority of actions related to the violation of public order, which in themselves are not criminally punishable, acquire the characteristics of a gross socially dangerous violation in combination with special audacity, in particular, violence with the task of beating the victim or causing bodily harm, even if they were initiated as actions containing signs of exceptional cynicism. Therefore, the investigated type of criminal offense has a clearly expressed violent character.

Key words: method of commission, investigation, criminal proceedings, hooliganism, football fans.

Вступ. Обов'язковий елемент криміналістичної характеристики і чільне джерело отримання інформації, яка має як криміналістичне значення для розслідування хуліганства футболістами вболівальниками, так і є однією з обставин предмету доказування у кримінальному провадженні, – це спосіб його вчинення.

Важливе практичне значення загальнотеоретичних уявлень про спосіб вчинення кримінального правопорушення, яке обумовлено, насамперед, специфікою виникнення доказів у процесі відображення події кримінального правопорушення в зовнішньому середовищі, полягає в тому, що на їх основі можуть бути вирішені ряд завдань щодо забезпечення всебічності та повноти досудового розслідування, а саме: 1) визначити «слідову картину» кримінального правопорушення; 2) встановити особу кримінального правопорушника; 3) висунути перспективні слідчі версії; 4) вчасно провести необхідні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; 5) прийняти обгрунтоване рішення про вибір подальшого напрямку розслідування; 6) встановити негативні обставини кримінального правопорушення та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження способів вчинення хуліганства футболістами вболівальниками.

Результати дослідження. Сучасні проблеми вивчення способу вчинення злочину та використання у боротьбі зі злочинністю на дисертаційному рівні дослідив С.М. Зав'ялов в роботі на тему: «Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю» (2005 р.). Вчений констатував, що спосіб вчинення злочину є детермінованою суб'єктивними і об'єктивними чинниками системою (комплексом, сукупністю) взаємопов'язаних актів поведінки людини, містить в собі якісну характеристику злочинної дії (бездіяльності), в ньому відбиваються певні якості особистості злочинця, форма вини, мотив і мета злочину. На думку С. М. Зав'ялова, в криміналістичному значенні спосіб вчинення злочину – це об'єктивно і суб'єктивно зумовлена система поведінки суб'єкта до, в момент і після вчинення ним злочину, що залишає різного роду характерні сліди зовні, які дозволяють за допомогою криміналістичних прийомів і засобів уявити сутність події, що відбулася, своєрідність злочинної поведінки правопорушника, його окремі особистісні дані [1, с. 26].

Не вдаючись до подальшої дискусії щодо змісту запропонованих в криміналістичній науці визначень поняття «спосіб кримінального правопорушення» варто наголосити, що вчені безперечно визнають, по-перше, наявність сукупності причинно та функціонально пов'язаних актів поведінки, що є якісною характеристикою кримінально протиправного діяння; по-друге, що у способі кримінального правопорушення відображаються певні якості особистості кримінального правопорушника, мотив і мета кримінального правопорушення; по-третє, що він детермінований певними суб'єктивними і об'єктивними факторами, що, в свою чергу, обумовлює стійкість та повторюваність способів.

У криміналістичній літературі обгрунтовано стверджується, що пізнання детермінованості способів вчинення кримінальних правопорушень є ключовим для розуміння всієї проблеми та можливості використання відомостей про них з криміналістичною метою.

Заслугують на увагу судження М. М. Рудика про те, що формами хуліганських проявів футболістських фанатів можуть бути: образа; приставання до громадян; нанесення ударів, побоїв; знищення чи пошкодження майна, публічне співання непристойних пісень; спричинення неспокою громадянам по телефону; зрив або пошкодження афіш; написання непристойних надписів на будинках; неправдиві повідомлення про пожежу; безпідставний виклик швидкої допомоги, вчинення дебошу в громадському місці тощо [2, с. 41].

Не менш важливе значення мають праці вчених криміналістів, виконані з суміжної проблематики. Зокрема, в аспекті досліджуваного питання цінним є розгляд М. М. Єфімовим, на дисертаційному рівні, особливостей класифікації способів вчинення хуліганства. Вчений запропонував класифікацію способів вчинення хуліганства відповідно до «кваліфікуючих ознак досліджуваного діяння», а саме:

1) за ознакою особливої зухвалості: насильство із завданням потерпілій особі побоїв; заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень; знущанням над потерпілим; знищення майна;

пошкодження майна; зрив масового заходу; тимчасове припинення нормальної діяльності установи, підприємства чи організації; припинення руху громадського транспорту та ін.;

2) за ознакою виняткового цинізму: демонстративна зневага до загальноприйнятих норм моралі; прояв безсоромності чи грубої непристойності; знущання над хворим, дитиною, особою похилого віку або такою, яка перебувала у безпорадному стані; інші. [3, с. 38].

В аспекті досліджуваної проблематики цінною є криміналістичний аналіз способу вчинення власне футбольного хуліганства, представлена М. О. Ларкіним у своїй науковій публікації. Зокрема, важливим є виокремлення типових способів вчинення хуліганства футболістами-уболівальниками, серед яких вчений називає: 1) образи (як стосовно уболівальників команди суперника, поліцейських, так і інших осіб, які не мають жодного відношення до футбольного протистояння, наприклад, перехожих); 2) нецензурні написи на стінах будинків та ін.; 3) застосування насильства щодо осіб зазначених вище [4, с. 110].

Науковою вагою вирізняються висновки А. О. Масалітіна щодо видів традиційних способів хуліганських дій футбольних фанатів, обґрунтовані вченим в результаті проведення дисертаційного дослідження, а саме: 1) насильство або заклики до нього (посягання на життя особи, умисне заподіяння тілесних ушкоджень, погроза вчинення таких дій та ін.); 2) знищення або пошкодження чужого майна; 3) пропаганда і публічна демонстрації нацистської або схожої з нею атрибутикою або символікою, заклики до повного або часткового знищення певних соціальних груп (прояви расизму, ксенофобії та інших видів нетерпимості та ненависті), або до інших дій, спрямованих на потурання прав тієї чи іншої соціальної групи та ін. [5, с. 67]

Н. О. Кононенко у дисертаційній роботі «Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів» (2016 р.) констатувала, що основними способами вчинення хуліганства під час проведення спортивно-масових заходів є: 1) цинічні рухи тіла у поєднанні з нецензурною лайкою та нанесенням побоїв; 2) пошкодження майна; 3) створення шуму, що призводить до зриву спортивно-масових заходів; 4) публічне оголення особою різних частин тіла; 5) опір працівникам патрульної поліції або іншим представникам громадськості; 6) використання піротехнічних засобів; 7) порушення нормального режиму роботи стадіону, школи чи спортивного комплексу [6, с. 168].

Вчена обґрунтувала висновок про те, що здебільшого кримінальні правопорушники використовують неповноструктурний склад способу вчинення хуліганства (63 %). При цьому в їх діях можуть мати місце заходи і щодо підготовки до вчинення хуліганства (37 %), і щодо його приховування [6, с. 168–169]. Водночас вказівка автора на те, що приховування охоплюється наміром хулігана ще на стадії підготовки й, загалом, поняттям способу вчинення кримінального правопорушення в усіх випадках, окрім спонтанного хуліганства, на нашу думку, не відображає достатньо повною мірою особливості способу вчинення хуліганства футболістами-уболівальниками.

Основними способами приховування злочину є такі: зникнення з місця події (62 %), у тому числі з використанням транспортних засобів (14 %); знищення слідів (56 %) і знарядь (48 %) злочину; дача неправдивих показань (59 %); відмова від дачі показань (38 %) [6, с. 168–169].

З цього приводу в юридичній літературі слушно зазначено, що підготовка до різного роду насильницьких дій, які охоплюються складом кримінального правопорушення «хуліганство», або ж виходять за його межі може відбуватися, якщо протистояння між футболістами клубами є «принциповим» (наприклад, «дербі»). Щодо ж до приховування своїх дій, то, на думку М. О. Ларкіна, ця складова способу вчинення хуліганства взагалі відсутня, адже дії фанів завжди мають демонстративний характер [4, с. 109].

Зважаючи на необхідність вирішення такого дослідницького завдання, як надати характеристику способам підготовки та приховування футбольного хуліганства, скористаємося пізнавальними можливостями аналізу матеріалів кримінальних проваджень, а також опитування практичних працівників.

Наприклад, відповідно до матеріалів провадження № 1/2102/87/2012 підсудний показав, що приїхав з м. Миколаєва на матч між футбольними клубами «Кристал» (м. Херсон) та «Торпедо» (м. Миколаїв) в с. Чернобаївку Білозерського району Херсонської області разом з 15-ма іншими вболівальниками на трьох автомобілях, але свою вину у вчиненні хуліганства групою осіб не визнав. Втім його винність була підтверджена дослідженими в судовому засіданні доказами.

Зокрема, суд встановив, що між зазначеними особами була домовленість про форму одягу (футболки темного кольору, шорти, на руках білі рукавички без пальців). Крім того, з урахуванням одночасного прибуття зазначеної групи на стадіон, узгодженості їх дій щодо побиття вболівальників команди суперників як на трибуні, так і на ігровому полі, починаючи з періоду їх початку за сигналом підсудного, який крикнув: «Миколаїв!», тривалості, одночасного припинення шляхом виходу зі стадіону, враховуючи, що дії підсудного та невстановлених слідством осіб з урахуванням характеру вчинених хуліганських дій, їх наслідків, місця та тривалості вчинення, наявності потерпілих від зазначених дій, суттєвості порушення інтересів як осіб, які перебували на стадіоні в період матчу, так і футбольних клубів, їх гравців, які брали участь у матчі, грубе порушення громадського порядку в громадському місці яким є стадіон, явна неповага підсудним правил поведінки в суспільстві, прагнення підсудного показати свою зневагу до існуючих правил поведінки в суспільстві, прагнення самоствердитися за рахунок приниження інших осіб, протиставити себе іншим ним громадянам, суспільству, державі, які у своїй сукупності призвели до тимчасового призупинення футбольного матчу на 26 хвилин, що у своїй сукупності призвело до грубого порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, яке супроводжувалося особливою зухвалістю [7].

Принагідно зауважимо, що співучасників засудженого футбольного хулігана так і не було встановлено. Під час досудового розслідування і в судовому засіданні підсудний пояснив, що нічого про них не знає, а проведені слідчі (розшукові) дії були неефективними. Результати проведення опитування практичних працівників показали, що основними способами приховування футбольного хуліганства є зникнення з місця події (73 %); відмова давати показання або дача неправдивих показань (68 %); знищення знарядь і засобів вчинення кримінального правопорушення (38 %).

На особливу увагу заслуговують спонтанні способи вчинення хуліганства футбольними вболівальниками, характерною особливістю яких є те, що переважна більшість з них спочатку не є кримінально караними (нецензурна лайка, образливі висловлювання на адресу вболівальників команди суперників або інших осіб (63 %), використання на стадіоні піротехнічних або інших заборонених засобів (38 %), а набувають ознак грубого суспільно небезпечного порушення, у поєднанні з особливою зухвалістю, зокрема, насильством із завданням потерпілій особі побоїв або заподіянням тілесних ушкоджень (82 %), знищенням чи пошкодженням чужого майна (наприклад, автомобілей, вітрин, банерів, біг бордів), в тому числі шляхом підпалу (48%).

Наприклад, 19 травня 2018 р. в Черкасах під час футбольного матчу група вболівальників (у кількості більше 20-ти осіб) запалили «фаєри», кинули їх на газон, вийшли на футбольне поле та побили глядачів і працівників поліції, які намагалися припинити їхні протиправні дії, спричинивши їм тілесні ушкодження [8].

18 вересня 2021 р. у Києві під час футбольного матчу в НСК «Олімпійський» група фанатів ультрас у відповідь на зауваження одного з глядачів щодо запалення фаєрів перелізли через паркан на інший сектор і влаштували бійку, спричинивши чотирьом глядачам тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості [9].

12 жовтня 2011 р. у м. Києві група футбольних вболівальників на ґрунті фанатичних вподобань, ігноруючи загально визнані правила поведінки та моралі, виражаючись нецензурною лайкою схопили іншого вболівальника за одяг та, проявляючи особливу зухвалість, повалили його на землю, нанесли декілька ударів ногами по тулубу та в область лівого вуха, спричинивши останньому легкі тілесні ушкодження, чим грубо порушили громадській порядок з мотивів явної неповаги до суспільства [10].

Висновки. Характерною криміналістично значимою особливістю способів безпосереднього вчинення футбольними уболівальниками кримінально караного хуліганства є те, що спочатку переважна більшість дій щодо порушення громадського порядку, які самі по собі не є кримінально караними, набувають ознак грубого суспільно небезпечного порушення у поєднанні саме з особливою зухвалістю, зокрема, насильством із завданням потерпілій особі побоїв або заподіянням тілесних ушкоджень, навіть, якщо вони були розпочаті як дії, що містять ознаки виняткового цинізму. Відтак, досліджуваний вид кримінального правопорушення має чітко виражений насильницький характер.

Список використаних джерел:

1. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 29 с.
2. Рудик М. М. Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні : монографія. Херсон : Гельветика, 2019. 288 с
3. Єфімов М. М. Криміналістична характеристика та особливості розслідування хуліганства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2015. 242 с.
4. Ларкін М. О. Криміналістична характеристика хуліганства, що вчиняється футбольними уболівальниками (фанатами). *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки.* № 4. 2018. С. 107–111.
5. Масалітін А. О. Розслідування злочинів, що вчиняються учасниками угруповань футбольних уболівальників» : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 190 с.
6. Кононенко Н. О. Розслідування хуліганства, вчиненого під час проведення спортивно-масових заходів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 217 с.
7. Вирок Білозерського районного суду Херсонської області від 19 верес. 2012 р. у справі № 2102/84/2012. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/29926649>.
8. 26 осіб затримали за хуліганство на футбольному матчі в Черкасах. URL: https://lb.ua/society/2018/05/20/398104_26_chelovek_zaderzhali_huliganstvo.html.
9. Чотирбок Л. Фанатові «Динамо» оголосили підозру після бійки на стадіоні «Олімпійський». URL: <https://sector.depo.ua/ukr/football/fanatovi-dinamo-ogolosili-pidozru-pislyabiyki-na-stadioni-olimpiyskiy-202110131379174>.
10. Вирок Солом'янського районного суду м.Києва від 24 верес. 2012 р. у справі № 1/2609/1015/12. URL: <https://opendatobot.ua/court/26122364-c0ab56b1027349ad2616a7b0a478abac#:~:text=%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D1%83%D1%8E%D1%87%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B4%D1%96-,%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97,-%D0%A1.%D0%90>.

